

Umírání a smrt v předmoderní době

doc. Mgr. Marie Koldinská, Ph.D.

povinně výběrový předmět LS 2019/2020

středa 17.30–19.05, místnost č. 200

email: marie.koldinska@ff.cuni.cz

konzultační hodiny: středa 15.50–17.25, místnost č. 208

Atestace a podmínky pro jejich udělení

Kolokvium: účast na přednáškách, prostudování tří studií nebo kapitol z vybrané publikace či publikací dle vlastní volby

Zápočet: účast na přednáškách, prostudování tří studií nebo kapitol z vybrané publikace či publikací dle vlastní volby

Zkouška: účast na přednáškách, prostudování deseti studií nebo kapitol z vybrané publikace či publikací dle vlastní volby (lze se inspirovat seznamem literatury uvedeným níže), zkouška poté probíhá jako krátká rozprava nad přednášenou tematikou a prostudovanou literaturou

Cíl předmětu

Hlavním cílem přednáškového cyklu je rozšířit znalosti studentů o fenoménu umírání a smrti v předmoderní době s přednostním akcentem na období 16.–18. století, ovšem s dílčími přesahy do pozdního středověku na straně jedné a do sféry moderních a zčásti i soudobých dějin na straně druhé. Přednášky budou směřovat i k obeznámení se stěžejními metodologickými přístupy a trendy, které se při výzkumu mortuální problematiky uplatňují.

Anotace předmětu

Přednáškový cyklus, určený studentům historie a příbuzných oborů v bakalářském i magisterském cyklu studia, případně i všem dalším zájemcům z jiných oborů i jiných fakult, bude věnován profilujícím charakteristikám vnímání umírání a smrti v kontextu myšlení a mentality lidí raného novověku s dílčími přesahy do staršího a zčásti i novějšího období. Tematika bude analyzována a interpretována na základě záměrně široce a pestře vymezené pramenné základny od písemných dokumentů úřední povahy (testamenty) a ego-dokumentů (soukromá korespondence, deníky) přes dobová lékařská pojednání (traktáty o moru a dalších chorobách), příležitostné texty (pohřební kázání) a související literární texty (písně a básně s mortuální tematikou) až po ikonografické prameny (tance smrti) a artefakty z oblasti hmotné kultury (náhrobky, náhrobníky, epitafy, hrobky, kostnice). Na takto vymezeném základě bude zkoumáno nejen dobové chápání konečnosti lidského života a neodvratnosti smrti, ale také představy o posmrtném životě včetně víry v očistec, ale i ve vybočení z přirozeného běhu věcí v podobě revenantů – mrtvých, kteří se vracejí mezi živé. Zvláštní pozornost bude věnována proměnám vztahu ke smrti i jejím vnějškovým reprezentacím (pohřební ritus, způsoby komemorace nebožtíkovy památky atp.) v průběhu celého zkoumaného období. Zaměříme se jak na standardní způsoby umírání v duchu ideálního „ars moriendi“, tak na jeho atypické způsoby (násilná smrt, smrt na bojišti, smrt na popravišti atd.). Přednáškový cyklus zpestří zapojení několika externistů, odborníků na některá specifická témata. V případě zájmu

studentů lze cyklus doplnit komentovanou návštěvou vybraného pražského hřbitova či hřbitovů. Přednášky budou pojímány tak, aby se studenti zorientovali i v odborné literatuře vztahující se k tématu. Všechny přednášky doprovodí PowerPointové prezentace.

Doporučená literatura (další konkrétněji zaměřené tituly k jednotlivým tématům budou upřesňovány v rámci přednášek):

Vydané prameny:

Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA (edd.), *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, Opera historica 6, 1998, s. 145–271

Bohdana DIVIŠOVÁ a kol. (edd.), *Jan Jessenius z Jaseně, Průběh pitvy jím slavnostně provedené v Praze L. P. MDC, k níž byl přičleněn traktát o kostech*, Praha 2004

František DVORSKÝ (ed.), *Staré písemné památky žen a dcer českých*, Praha 1869

Max DVOŘÁK (ed.), *Dva denníky dra. Matiaše Borbonia z Borbenheimu*, Praha 1896

Hans HOLBEIN, *Tanec smrti*, Brno 1994

Karel HRDINA (ed.), *Pavel Ješín z Bezdězí, Posmrtná paměť českým hrdinům popraveným 21. června 1621 na Staroměstském náměstí. Prorocká knížka pobělohorského vyhnance*, Praha 1938

Zdeněk KALISTA (ed.), *Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic*, Praha 1941

Marie KOLDINSKÁ – Petr MAŤA (edd.), *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*, Praha 1997

Pavel KRÁL (ed.), *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002

František LOSKOT (ed.), *Jan Rosacius-Hořovský, Koruna neuvadlá mučedníků božích českých a vzácných hrabat*, Praha 1913

Ferdinand MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdržic od roku 1624 do roku 1648*, Praha 1897

Jaroslav PÁNEK (ed.), *Jan Zajíc z Házmburka, Sarmacia aneb Zpověď českého aristokrata*, Praha 2007

Jaroslav PÁNEK (ed.), *Když císař odchází. Lidská tragédie a posmrtná sláva Rudolfa II. očima současníků*, Praha 1997

Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I–II*, Praha 1985

Jan PETERS (ed.), *Ein Söldnerleben im Dreissigjährigen Krieg. Eine Quelle zur Sozialgeschichte*, Berlin 1993

Lydia PETRÁŇOVÁ a kol. (edd.), *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*, Praha 1979

Eduard PETRŮ (ed.), *Bartoloměj Paprocký z Hlohol, O válce turecké a jiné příběhy. Výbor z Diadochu*, Praha 1982

Jana RATAJOVÁ (ed.), *Alžběta Lidmila z Lisova, Rodinné paměti*, Praha 2002

Noemi REJCHRTOVÁ (ed.), *Karel starší ze Žerotína, Z korespondence*, Praha 1982

Václav SCHULZ (ed.), *Příspěvky k dějinám moru v zemích českých z let 1531–1746*, Praha 1901

Miloš SLÁDEK (ed.), *Malý svět jest člověk aneb výbor z české barokní prózy*, Praha 1995

Miloš SLÁDEK (ed.), *Svět je podvodný verbíř. Výbor z českých kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. stol.*, Praha 2005

Miloš SLÁDEK (ed.), *Vítr jest život člověka aneb život a smrt v české barokní próze*, Praha 2000

Jiří ŠERÝCH – Julius HÜLEK (edd.), *Michael Jindřich Rentz, Tanec smrti*, Praha – Litomyšl 1995

Harald TERSCH (ed.), *Österreichische Selbstzeugnisse des Spätmittelalters und der Frühen Neuzeit (1400–1650). Eine Darstellung in Einzelbeiträgen*, Wien – Köln – Weimar 1998

Josef VAŠICA (ed.), *Smrtí tanec. Poesie*, Praha 1941

Literatura:

Philippe ARIÈS, *Dějiny smrti I. Doba ležících, II. Zdivočelá smrt*, Praha 2000

Petr BAŠTA – Markéta BAŠTOVÁ (edd.), *Ars moriendi loretánské krypty. Z historie pohřbívání v kapucínských konventech. Katalog k výstavě*, Praha 2012

Jana BĚLOVÁ – Martin LANG, *Hřbitove, hřbitove, zahrado železná. Funerální litina hřbitovů na Brdech, Podbrdsku a v okolí*, Hostivice 2013

Klaus BERGDOLT, *Černá smrt v Evropě. Velký mor a konec středověku*, Praha 2002

Inge BERNHEIDEN, *Individualität im 17. Jahrhundert. Studien zum autobiographischen Schrifttum*, Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris 1988

Peter BURKE, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha 2005

Václav BŮŽEK – Josef HRDLÍČKA a kol., *Dvory velmožů s erbem růže*, Praha 1997

Václav BŮŽEK – Pavel MAREK, *Smrt Rudolfa II.*, Praha 2015

Václav BŮŽEK – Josef HRDLÍČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha – Litomyšl 2002

André CORVISIER, *Tance smrti*, Praha 2002

Karel ČERNÝ – Jiří M. HAVLÍK, *Jezuité a mor*, Praha 2009

Karel ČERNÝ, *Mor 1480–1730. Epidemie v lékařských traktátech raného novověku*, Praha 2014

Jean DELUMEAU, *Hřích a strach. Pocit viny na evropském Západě ve 13. až 18. století*, Praha 1998

Jean DELUMEAU, *Strach na Západě ve 14.–18. století. Obležená obec I. Strach doléhající na většinu, II. Vládoucí kultura a strach*, Praha 1997–1999

Peter DINZELBACHER, *Poslední věci člověka. Nebe, peklo, očistec ve středověku*, Praha 2004

Richard van DÜLMEN, *Divadlo hrůzy. Soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*, Praha 2001

Richard van DÜLMEN, *Historická antropologie. Vývoj. Problémy. Úkoly*, Praha 2002

Jiří DVORSKÝ (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění II. Od renesance k baroku*, Praha 1989

Barbora FAIGLOVÁ – Dana SVÍTILOVÁ, *Tafofil. Krása a tajemství hřbitovů*, Praha 2015

Arnold van GENNEP, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997

Miloš GRIM – Ondřej NAŇKA – Karel ČERNÝ (edd.), *Anatomie od Vesalia po současnost 1514–2014. Publikace k 500. výročí narození Andrea Vesalia*, Praha 2014

Jan HARASIMOWICZ, *Mors janua vitae. Śląskie epitafia i nagrobki wieku reformacji*, Wrocław 1992

Milan HLINOMAZ, *Náhrobníky a epitafy ve strahovské bazilice*, Praha 1998

Ivo HLOBIL – Eduard PETRŮ, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha 1992

Martin HOLÝ – Jiří MIKULEC (edd.), *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*, Praha 2007

Kateřina HORNÍČKOVÁ – Michal ŠRONĚK (edd.), *Umění české reformace (1380–1620)*, Praha 2010

Pavla HORSKÁ – Milan KUČERA – Eduard MAUR – Milan STLOUKAL, *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, Praha 1990

Michaela HRUBÁ – Petr HRUBÝ (edd.), *Renesanční sochařství a malířství v severozápadních Čechách*, Ústí nad Labem 2000

Helena CHALUPOVÁ – Eva JAROŠOVÁ (edd.), „Totenkultur“. *Umrlici a oživené hroby* (= Historie – Otázky – Problémy 11, 2019, č. 1), Praha 2019

Jan CHLÍBEC – Jiří ROHÁČEK, *Sepulkrální skulptura jagellonského období v Čechách*, Praha 2011

Ondřej JAKUBEC, *Ku věčné památce. Malované renesanční epitafy v českých zemích*, Olomouc 2007

Clemens JÖCKLE, *Memento mori. Historie pohřbívání a uctívání mrtvých*, Praha 2000

Tomáš KNOZ – Pavel BOČEK (edd.), *Smrt šlechtice v raném novověku*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada historická C 49, 2002

Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha 2001

Craig M. KOSLOFSKY, *The Reformation of the Dead. Death and Ritual in Early Modern Germany, 1450–1700*, London – New York 2000

Petr KOVARÍK, *Klíč k pražským hřbitovům*, Praha 2001

Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004

Michaela KRÁLÍKOVÁ, *Pohřební ritus 16.–18. století na území střední Evropy*, Brno 2007

Jacques LE GOFF, *Zrození očiště*, Praha 2003

Helena LORENZOVÁ – Taťána PETRASOVÁ (edd.), *Fenomén smrti v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 9.–11. března 2000*, Praha 2001

Giuseppe MAIELLO, *Vampirismus v kulturních dějinách Evropy*, Praha 2005

Tomáš MALÝ – Pavel SUCHÁNEK, *Obrazy očiště. Studie o barokní imaginaci*, Brno 2013

Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013

Hana MYSLIVEČKOVÁ, *Mors ultima linea rerum. Pozdně gotické a renesanční figurové náhrobní monumenty na Moravě a v českém Slezsku*, Olomouc 2014

Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha 2004

Olga NEŠPOROVÁ, *O smrti a pohřbívání*, Brno 2013

Norbert OHLER, *Umírání a smrt ve středověku*, Jinočany 2001

Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008

Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. Kultura každodenního života od 16. do 18. století II/1–2*, Praha 1997

Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 2004

Josef POLIŠENSKÝ, *Jan Jesenský – Jessenius. Studie s ukázkami z díla*, Praha 1965
Roman PRAHL a kol., *Umění náhrobků v českých zemích let 1780–1830*, Praha 2004
Radmila PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *O útěše proti smrti. Víra, smrt a spása v pohřebních kázáních v období konfesionalizace*, Praha 2017
Dalibor PRÍX – Jiří ROHÁČEK (edd.), *Epigraphica & Sepulcralia 1*, Praha 2009
Jan RANDÁK, *Kult mrtvých. Smrt a umírání v revoluci 1848*, Praha 2008
Jan RENDEK – František LIBENSKÝ, *Kostnice v českých zemích*, Praha 2019
Jiří ROHÁČEK (ed.), *Epigraphica & Sepulcralia 2*, Praha 2009
Jiří ROHÁČEK (ed.), *Epigraphica & Sepulcralia 3*, Praha 2011
Jiří ROHÁČEK (ed.), *Epigraphica & Sepulcralia 4*, Praha 2013
Jiří ROHÁČEK (ed.), *Epigraphica & Sepulcralia 5*, Praha 2015
Jiří ROHÁČEK (ed.), *Epigraphica & Sepulcralia 6*, Praha 2016
Jiří ROHÁČEK (ed.), *Epigraphica & Sepulcralia 7*, Praha 2016
Jiří ROHÁČEK (ed.), *Epigraphica & Sepulcralia 8*, Praha 2019
Jean-Claude SCHMITT, *Revenanti. Živí a mrtví ve středověké společnosti*, Praha 2002
David STEJSKAL – Jaroslav ŠEJVL a kol., *Pohřbívání a hřbitovy*, Praha 2011
Petr SVOBODNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004
Petr SVOBODNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Pražské špitály a nemocnice*, Praha 1999
Miloš SZABO, *Pražské hřbitovy. Olšanské hřbitovy I–V*, Praha 2010–2014
Maciej WŁODARSKI, *Ars moriendi w literaturze polskiej XV i XVI wieku*, Kraków 1987
Eduard WONDRAK, *Historie moru v českých zemích*, Praha 1999